

Конспекти уроків

Тетяна ЧУМАК,

учитель української мови і літератури,
м.Ічня Чернігівської обл.

ІГРОВІ ЕЛЕМЕНТИ НА УРОКАХ МОВИ

За новою навчально-виховною концепцією вивчення української мови учні мають не тільки засвоїти певну суму лінгвістичних понять та граматичних правил – вони повинні вільно володіти усною й писемною мовою, послуговуватися нею в різних ситуаціях.

Як же донести до кожного школяра багатство й красу рідного слова, виробити вміння невимушено вести бесіду, створювати тексти літературною мовою? Ніякі новітні педагогічні технології не допоможуть словесникові це зробити, коли він за суб'єктом навчання не бачитиме живої людини, яка росте, пізнаючи навколишній світ і себе в ньому, не відчує серцем душі цієї підростаючої особистості.

Вивчення мови в 5–6-х класах має свої специфічні особливості. Діти, які щойно перейшли до середньої ланки, великою мірою ще сприймають життя як гру. Їхні очі широко відкриті назустріч казковому, незвичайному. Вони охоче, з великим задоволенням виконують такі завдання, де є можливість їм виявити творчу індивідуальність. І тому уроки з елементами казки, гри в такому віці надзвичайно ефективні.

Педагоги нашої гімназії у своїй практичній діяльності часто використовують ігрові елементи, інколи перетворюючи все заняття на цікаву гру, суціль підпорядковану дидактичній меті: діти мають винести з уроку якомога більше знань.

Неодмінною умовою має бути принцип новизни, жодне заняття не повинне бути схожим на інше. Тільки тоді воно захопить уяву школяра, активізує його розумову діяльність. Це може бути урок-казка, урок-подорож, урок-змагання, урок-гра або ж традиційний урок з нестандартними елементами.

Сподіваюся, що запропоновані розробки допоможуть словесникам у практичній роботі.

УРОК-МАНДРІВКА

5 клас

Тема. ДІАЛОГ.

Мета: дати поняття про діалог, діалогічне мовлення, формувати в учнів уміння складати діалог, вводити його в текст, правильно використовуючи розділові знаки. Допомогти дітям відчути красу природи нашої землі, красу рідної мови, народної творчості.

Тип уроку: засвоєння нових знань.

Обладнання: картки для індивідуальної роботи з учнями, сніжинки для оцінювання знань та умінь, ілюстрації, запис музики П.Чайковського "Пори року (Зима)". На дошці – велика вирізана з паперу Сніжинка з дівочим обличчям.

Хід уроку

1. Вступне слово вчителя. Погляньте, яка сріблясто-біла казка за вікном. Чуєте, як кришталево відзвонюють сніжинки? Одна з них завітала сьогодні до нас на урок. Це не проста Сніжинка. Народилася вона високо над землею, в пухнастій білій хмарі. А коли спустилася на землю, налетів рвучкий вітер – і крихкі пелюстки осипались. Сніжинка звертається до нас по допомогу. Щоб снігові пелюстки знову приросли до неї, треба розшифрувати їх: розповісти правило за схемою й навести приклад. Натомість сніжинка поведе нас у цікаву подорож по країні Дивосвіт. Щоб швидше виконати завдання, давайте поділимося на дві команди: "Казка" і "Срібні вітрила".

2. Актуалізація знань учнів.

Завдання на картках (пелюстках сніжинки).

Для команди "Казка":

А.....: "П.....(?!)"

"П.....", – а.....

Для команди "Срібні вітрила":

"П.....(?!) – а....."

"П.....", – а....., – п....."

Міні-бесіда.

Що таке пряма мова?

Що означають слова автора?

Які розділові знаки ставляться при прямій мові?

За кожну правильну відповідь команда дістає сніжинку. Перемагає та команда, у якій виявиться більше сніжинок.

Розшифровані пелюстки кріпляться на дошці до Сніжинки, вона дякує і запрошує в подорож до країни Дивосвіт.

3. Вивчення нового матеріалу.

Учитель. Мандрувати будемо летючим кораблем. Назва його збігається з темою нашого уроку – "Діалог". (Учні записують до зошитів дату й тему уроку.)

Зупинка I. Повторення.

З а в д а н н я.

У поданих реченнях пояснити розділові знаки.

Для команди "Казка":

Мово! Пресвятая Богородице мого народу! З чорнозему, з любистку, м'яти, рясту, євшан-зілля, з роси, з дніпровської води...

Для команди "Срібні вітрила":

Я без тебе, мово, без зерна полова, соняшник без сонця, без птахів діброва.

Учитель. Летімо далі. Хоч зимовий вітер і холодний, на палубі корабля тепло: нас зігріває своїм подихом казка.

Зупинка II. Легенда про пісню.

(Учитель читає текст.)

Якось Господь Бог вирішив наділити дітей світу талантами. Французи вибрали елегантність і красу, угорці – любов до господарювання, німці – дисципліну і порядок, діти Росії – владність, Польщі – здатність до торгівлі, італійці дістали хист до музики...

Обдарувавши всіх, підвівся Господь Бог зі святого трону й раптом побачив у куточку дівчину. Вона була боса, одягнута у вишивану сорочку, руса коса переплетена синьою стрічкою, а на голові багрянів вінок з червоної калини.

– Хто ти? Чого плачеш? – запитав Господь.

– Я – Україна, а плачу, бо стогне моя земля від пролитої крові, пожеж. Сини мої на чужині, на чужій роботі, вороги знущуються з удів та сиріт, у своїй хаті немає правди й волі.

– Чого ж ти не підійшла до мене скоріш? Я всі таланти роздав. Як же зарадити твоєму горю?

Дівчина хотіла вже йти, та Господь Бог, піднявши правило, зупинив її.

— Є у мене неоціненний дар, який уславить тебе на щільний світ. Це — пісня.

Узяла дівчина-Україна дарунок і міцно притиснула його до серця. Поклонилася низенько Всевишньому і з ясним обличчям та вірою понесла пісню в народ.

Бесіда за питаннями.

Скільки осіб бере участь у розмові?

Від слів "Хто ти? Чого плачеш?" — прочитати за особами.

Чи є в цьому тексті пряма мова? А слова автора?

Чим відрізняються розділові знаки від знаків при прямій мові?

Зупинка III. Робота з підручником.

Завдання.

Опрацювати правило за підручником.

За поданою схемою скласти діалог.

Команди, які справилися із завданням, дістають сніжинки.

Зупинка IV. Пори року.

Завдання.

У поданих реченнях розставити розділові знаки, пояснити їх.

Для команди "Казка":

— Насуплю я брови, — говорить зима, — і вітер з морозом повіє, усе скрізь загине, рятунку нема! Під снігом земля заніміє.

Для команди "Срібні вітрила":

— А я засміюся, — весна одмовля, — і сонце веселе засяє, прокинуться луки, ліси і поля, усе розцвіте, заспіває.

Учитель. Розгляньте уважно пейзажні ілюстрації. Яку пору року зображено на кожній із них? Чи відтворюють вони настрої вірша, який ми щойно записали? Чому ви так гадаєте?

Зупинка V. Народні пісні.

Пояснювальний диктант.

— Ой дівчино, серце моє,

Чи підеш ти за мене?

— Не піду я за тебе,

нема хати у тебе!

— Підем, серце, в чужую,

доки свою збудую.

— Постав хату з лободи,

а в чужую не веди!

Зупинка VI. Чарівні мелодії.

Завдання.

Скласти діалог на задану тему (звучить мелодія П. Чайковського "Пори року (Зима)"):

для команди "Казка" — розмова Сніжинки з Вітром і Морозом.

для команди "Срібні вітрила" — розмова Сніжинки з Сонцем і Землею.

Зачитавши діалоги, команди дістають сніжинки. Летючий корабель "Діалог" знову піднімає вітрила.

Зупинка VII. Народні прислів'я та приказки.

Робота з картками.

Записати у вигляді прямої мови:

Хвалилася кобила, що з возом горшки побила.

Хвалилася вівця, що в неї хвіст як у жеребця.

Хвалилася калина, що з медом солодка.

Заліз черв'як у хрін і каже, що йому добре.

4. Підсумок уроку.

Учитель. От і закінчилася наша подорож по країні Дивосвіт. Чарівна Сніжинка допомогла нам відчути красу природи нашої землі, красу рідної мови, народної творчості. А ще вона допомогла нам засвоїти тему "Діалог".

Прикінцева бесіда-узагальнення:

Що таке діалог?

А що таке монолог?

Які розділові знаки ставляться при діалозі?

Як називають висловлювання дійових осіб?

Що спільного і що відмінного між діалогом і прямою мовою?

А тепер давайте підрхуємо сніжинки, визначимо переможців.

5. Домашнє завдання. Скласти твір "Подорож Сніжинки", увівши діалог.

УРОК-КАЗКА

6 клас

Тема. УЗАГАЛЬНЕННЯ ТА СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗНАТЬ ПРО РОЗРЯДИ ЗАЙМЕННИКІВ. ВІДМІНЮВАННЯ ОСОБОВИХ ЗАЙМЕННИКІВ, ВИКОРИСТАННЯ ЇХ У МОВЛЕННІ.

Мета: систематизувати знання учнів про займенники та їх розряди; удосконалювати вміння відмінювати особові займенники, правильно використовувати різні займенники в мовленні; виховувати любов до рідної мови.

Обладнання: таблиці, картки.

Епіграф уроку:

І той лиш пошани достоїн,
хто мову шанує свою.

В. Сосюра

Хід уроку

1. Вступне слово вчителя.

Казка про займенники

У казковому лісі на просторій зеленій галявині жили собі займенники. Їх було багато, і всі такі різні. Тому часто сперечалися, а інколи навіть до бійки доходило.

Одного разу проходив тим лісом чарівник. Дивиться — якісь дивні створіння на галявині, і не в настрої. Одні сваряться, інші б'ються, а деякі сидять і сумують.

— Хто ви? — запитав чарівник. — І що трапилось?

— Щось!

— Нічого!

— Казна-що! — навперебій почали вигукувати займенники.

— Стривайте! Хто мені пояснить, що тут діється?

— Кожний!

— Сам!

— Хтось!

— Ніхто!

— Той!

— Цей!

— Абихто! — знову один поперед одного закричали займенники.

— Хай говорить хтось один. Хто тут головний?

— Я! Він! Кожний! Всі! — почувлося на галявині.

— Зрозуміло. Ви не можете помиритися, бо не можете поділитися. Цій біді ми зарадимо. — Чарівник махнув своєю паличкою, і перед здивованими займенниками виріс чудовий дев'ятиповерховий будинок. (Учитель відкриває частину дошки із зображенням будинку. Кожен поверх підписаний назвою певного розряду займенників, у віконцях видніються обличчя, підписані назвами займенників.) Удруге махнув — і кожен займенник зайняв свій поверх. Тепер вони мали власні кімнати, перестали сваритися й охоче ходили один до одного в гості.

Оголошення теми уроку.

Пригляньмося уважно до цього будиночка, діти. Хто вже здогадався, чому саме на дев'ять поверхів поділив його чарівник? Які це поверхи, як вони називаються? — Так, розряди займенників за значенням. Сьогодні ми з

вами повторимо ці розряди, пригадаємо особові займенники, їх відмінювання та повчимося вводити займенники у речення, в текст. Зверніть увагу на епіграф нашого уроку – це слова з поезії В.Сосюри, вони вчать нас любити й шанувати рідну мову.

(Учитель зачитує епіграф. Учні записують у зошити тему уроку та епіграф.)

2. Систематизація й поглиблення знань про займенники. Евристична бесіда.

На дошці записані речення:

Ви чуєте, скільки вогню в нашій мові,
в палкому, гарячому, гарному слові?

Мова, наша мова, мова кольорова,
в ній гроза травнева й тиша вечорова.

◆ Прочитати речення. Назвати слова, що вказують на предмет, ознаку, кількість, але не називають їх.

◆ Слова *ви, скільки, нашій, наша, в ній* – займенники. Чому займенник має таку назву? Яка його роль у мовленні? А тепер послухаймо, як прекрасно сказав про це поет Дмитро Білоус у своєму вірші "Злитки золоті":

Чи ти задумувавсь, відкіль оті
У нашій мові злитки золоті?
Як намистини, диво калинове –
Частини мови!

Який співець, поет, який письменник
Уперше слово вигадав – іменник?
Іменник! Він узяв собі на плечі
Велике діло – визначати речі...

...А поспитай звичайного займенника,
За кого він у мові? За іменника!
(Хоч може цей наш скромний посередник
Замінювать числівник і прикметник.)

◆ Чи змінюється займенник за відмінками? Провідмініайте займенники *ви, в ній*.

◆ Якими членами речення виступають займенники?

◆ Дати визначення займенника. Прочитати визначення займенника за підручником. Що нового про займенник ви дізналися? (Робота з таблицею "Займенник".)

◆ Знайти в реченнях займенники, визначити їх синтаксичну роль (усно).

Найбільше і найдорожче добро в кожного народу – це його мова, бо вона не що інше, як жива схованка людського духу, його багата скарбниця, в яку народ складає і своє давнє життя, і свої сподіванки, розум, досвід, почування (Панас Мирний). Як парость виноградної лози, плекайте мову. Пильно й ненастанно політь бур'ян. Чистіша від сльози вона хай буде. Вірно і слухняно нехай вона щоразу служить вам, хоч і живе своїм живим життям (М.Рильський).

Робота біля дошки.

◆ Записати речення, визначити розряди займенників та їх синтаксичну роль.

Буду я навчатись мови золотої у трави-веснянки, у гори кругої. Щоб людському щастю дбанок свій надбати, щоб раділа з мене Україна-мати (А.Малишко). Усім треба рідним словом володіти, усі гуртом мусимо підняти його на височінь (С.Васильченко). О мова вкраїнська! Хто любить її, той любить мою Україну (В.Сосюра).

Індивідуальна робота.

Учитель роздає картки із зображенням квітів, дерев, птахів, звірів.

З а в д а н н я

Скласти й записати речення із займенником; визначити розряд займенника.

◆ *Вибірково-розподільний диктант*. Виписати займенники у дві колонки: 1 – особові; 2 – присвійні.

Як довго ждали ми своєї волі слова,
І ось воно співа, бринить.
Бринить – співає наша мова,

Чарує, тішить і п'янить (Олександр Олесь).

Тільки у слові мама, в любому слові – мила чує своє
безсмертя наш балакучий світ (П.Воронько).

◆ *Гра "Займенники в народній творчості"*.

Клас ділиться на дві групи, виграє та, яка швидше справиться із завданням: навести 5 загадок, які б починалися питальним займенником, та 5 прислів'їв і приказок, які б починалися відносним займенником. Наприклад:

Хто малюнок на вікні за ніч намалював мені?

Що то за гість, що тепло їсть?

Якого поля не можна зорати, на якому полі не можна каміння полічити?

Що то за голова, що лиш зуби та борода?

Яким гребінцем не можна розчесатись?

Хто рано підводиться, за тим і діло водиться.

Що посієш, те й пожнеш.

Який куц, така й калина, яка мати, така й дитина.

Яка хата, такий тин, який батько, такий син.

В кого рідна ненька, в того й голівка гладенька.

◆ *Гра "Четвертий зайвий"*.

Мій, ваш, хтось, їхній.

Ви, вони, я, цей.

Хто, той, такий, стільки.

◆ *Загадки-жарти і жарти-завдання*.

Який займенник складається з однієї букви? (Я.)

Який займенник жіночого роду став спортивним терміном? (Нічия.)

До якого займенника слід додати одну букву, щоб він перетворився на провалля? (Яр.)

Додавши до займенника одну букву, перетворіть його на частину суші, що врізається в море. (Мис.)

Які два займенники заважають їздити по дорозі? (Ями.)

Як за допомогою трьох займенників можна зробити руки чистими? (Вимити.)

3. Підсумок уроку.

Короткі усні висловлювання учнів на тему "Що нового я дізнався сьогодні про займенник".

4. Диференційоване домашнє завдання.

Написати твір-мініатюру "Рідна мова", використовуючи займенники.

З підручника української літератури виписати чотири речення із займенниками; у записниках схематично відтворити будинок, що його звів чарівник, та позначити місце проживання кожного займенника.

Л і т е р а т у р а

- Б і л о у с Д. В класі в лісі. – К., 1990.
- Б у р л а ч к о Л., Г у д о в с ь к а Г. Збірник диктантів для 5–11 класів на народознавчій основі. – К., 1996.
- Г л а з о в а О., К о с я н Т. Матеріали до уроків української мови для 5–7 кл. на 1993–1994 н.р. // УМЛШ (Дивослово). – 1993. – № 12.
- Л у к а ч С. Бесіда на уроках мови. – К., 1990.
- М о в о р і д н а, с л о в о р і д н е! – К., 1989.
- П л ю щ М. Вивчення морфології в 5–6 класах. – К., 1988.
- П о н о м а р е н к о В. Засвоєння матеріалу укрупненими частинами з використанням узагальнюючих таблиць і схем: Методичні рекомендації. – Чернівці, 1993.
- У роки з народознавства: Посібник / Упоряд. М.К.Дмитренко, Г.К.Дмитренко. – К., 1995.

